

Тангъчин эдл-ахун, культурн тосхлтин бөөдлин болн Х.

Хальмг тангъчин партийн организацин оргбюрон

Советск олт-амтнй куч-кбл-сни болн политическ сонъсг-дад уга брмджин бөөдл Хальмг тангъчин партийн 18-ч конференц болджана. Советск государствн дбчн джилн хаалг—Алдр Октябрьск социалистическ революцин эклсн алдр делдлгнн болн туур-рсн дееврлгнн цаг болдж тууджд орсмн. Мана партин Ленинск Центральн Комитетин гардврт, КПСС-н XX-ч хургар тавгдсн агъу ик тбрмүд кү-цэджд, мана орн-нутгнн олт-амтн эдл-ахун болн культурн тосхлтан темдгтй сән күцән-гъгүс бәрцхäv.

Партин XX-ч хургин шиид-врмүд күцэгдл, эршилгнлй залгълдата эндүс болн дуту-дундс уга келгяр КПСС-н Центральн Комитет ик кбл-мшин кедж күцäv. Тимм кбл-мшин негнй—хальмг келн-ам-тнй автоном хәрү тогтахин туск партин болн правитель-ствин шиидвр болджана. Тиг-гэд, эршилгнлй цагт хальмг келн-амтнй туст гарггдсн мо-дърун йовдл күцгдн уга кедлв.

Хальмг автономн тангъч тогталггиг агъу ик чинртй тбр гидж, келн-амтнй ленинск поли-тикин шиидвр гидж хальмг олт-амтн тосв. Коммунистич-еск партин болн Советск пра-вительствин килмджд хальмг келн-амтн кергар хәрү бгчәнй.

1957 джил тбрскн газрун нйамн минггн брк-бул нүүдл ирх збвтй билй. 1957 джилн декабрин 1 шинд 9325 брк-бул нүүдл иржд. Тимм олт брк-бул нүүдл ирлгн, тедниг тосдж буулгджд авч, бйах гер-рар болн кблмшяр тетклгнд иевчки хату-мету харгцхäv. Тимм болвчн тангъчин парти-ин организаци эн тбриг кү-цән-гъгүс тастаггар хагълдч чадл. Нүүдл ирчхән хальмг улс цугтан бйрлүлгджд сүүр-лүлгджд, кблмшт орулгджд, бйах гермүдәр теткдгдхäv. Коммунальн болн ведомственн гермүдәр 5769 брк-бул пйрт орцхäv, бийсинн шин бйрч-хән болн хулджд авчхән гермүд 3 минггн брк-бул, эздүдин гермүдәр—536 брк-бул орцхäv. Эздүдин 421 гер, ве-домственн болн коммунальн 270 пйрт тосхгдджана. Селән газрар бйршн 8050 брк-бу-лас 4737 брк-булн үкрмүд хулджд авчхäv.

Тбрскн газрун хәрү ирч-хән хальмг брк-булмүдт эдл-ахун тосхлтин халхар Советск правительств йир икар дбн болл. Эздүдин гермүд бйрхд 45,2 минггн кубометр модн авгдл, бийсдн гермүд бйр-лгнд болн үкр хулджд авгдхд 32,5 сай арслн кредит бгдл. Терунас талдан сай гар ар-слн цаг зуурин дбн гиджд бгдл, эврәнн брк-булдн кбл-лдж чадх күн уга инвалид улст 734 минггн арслнгар гермүд бйржд бгдл.

Райкомс болн райисполкомс, гарггджд бгсн государственн ссуд олзлггиг туслн бий-синн халварт авч гардсмн уга гиджд темдлх кергтй. Тер учрар государственн гарггджд бгсн кредитиг кесг колхозмуд болн совхозмуд күцдн олз-лдж чадсн уга.

1958 джилд мана тангъчд зурган минггн хальмг брк-бул хәрү нүүдл ирхмн. Цуг партин болн советск органс, организац, түрүн болдж тан-гъчин күцгч комитет 1957 джил хәрү ирчхән хальмг улсиг тосдж авч бйршүлдж буурлүлгдн болн кблмшт орулггнд гарсн дуту-дундсиг тоолад, 1958 джилд тимм дуту-дундс болн эндүс гарггхмн биш. Партин райкомс болн района күцгч комитетс цаг түдл уга эдл-аху болгнар хәрү ирждх хальмг брк-булмү-диг тосдж авхин тускар зура кедж авчхән збвтй, амтн бйах гермүд тосхд оданас авн бел-дх кергтй, бйрн газрин тосхл-тин материл белдхмн, эдл-аху болгнд тосхлтин шишлнй бригадмуд бурдхмн.

Тбрскн газрун хәрү ирч-хән хальмгуд эдл-ахун болн политическ джиргдл шунм-ггаггар орлцхäv. Кблджд чадх хальмг улс мал бсклгнй кблчирин, селән эдл-ахун механизатормудин, загьсч-рин, тосхачрин зерглг збвәр икдүлв. Теднй кесгн гүджд-рмг куч-кблснй үлгүр үзүлдж кблджд йовчхана, тер учрар эдл-ахун тбрмүд сәнйәр кү-цгдл.

Тангъчин партийн органи-заци КПСС-н XX-ч хургин ту-длгч шиидврмүд күцгхнн тө-лй ноолджд, селән эдл-аху бр-гдждүлггнд нечкн күцән-гъгүс тастаггар болл. Партин болн пра-вительствин мана тангъчд күргсн ик дбн эн күцән-гъгүс тусан күргл.

Хальмг тангъчин колхоз-муд болн совхозмуд государ-ствд орулдж бгх буудн зура-гн—109 процент, ноосна зу-рагн—104,8 процент, үснй зурагн—105,9 процент, бнд-гнй зурагн—120,4 процент күцгдхäv, государственд орулдж бгх махна зурагн күцгдхäv, 82 минггн каракульск хүрсх государственд орулдж бгчхäv. 11 сарин эргд тангъчин хб-нй тбн 285 минггн, үкр ма-лин тбн 15,3 минггн, тер тоод саалин үкр 3 минггн, гахан тбн 2900 немджд бсв.

Болл, социалистическ дбр-дггяр авгдсн даалгврмуд күцгдсн уга. Хб бсклгнй зу-ра зуг 94 процент, үкр малин зура—99 процент, тер тоод саалин үкрин зура—94 про-цент, гахан зура—78 процент күцгдл. Юстинск болн При-озерн райодин совхозмудар хбнй болн үкр малин то нег үлү хашнгар бсдж йовна. Даалгвр эс күцгдсн учрнй—мал гарулгн болджана. Яш-кульск, Каспийск, Приозерн болн Целинн райодар малин гару ик болл.

Кбг тавлгнй кблмшт муу-ггар белдлгнй болн терүг бурдмджд угаггар күцгднй ашд хбд икар хусрцхäv, тер учрар зун хбн болгнас дунд-лад 95 хургн авгдл, колхоз-мудар болхла дундлад 90 хур-гн авгдл.

Хбнй бслт багь болдг учрнй—партин кесг райкомс, района күцгч комитетс, совхозмудин, колхозмудин, МТС-н гардчнр мал бсклгнй кблмшт бйах дуту-дундсиг учрар эс авл-

гн болджана.

Селән эдл-ахун тбрр күцг кблмш кел уга бйадг гард-чнрт оргбюро болн тангъчин күцгч комитет чангьг неквр тавчхән гидж темдлх керг-тй. Иим йовдл нег үлү тан-гъчин селән эдл-ахун отделд бйәнй. Эн отдел кесг тбрмүдиг тодрхаггар хагълхш, эн отде-лин специалистнр совхозмудт, МТС-т болн колхозмудт прак-тичск дбн татуггар күргч-хәнй. Эн келгдсн тоот дуту-дундиг уурулхиг теднй партин обкомин шин бюро чан-ггар некх збвтй.

Селән эдл-ахун специалист-рин болн эдл-ахусин гард-чнрин кблмшт бйах дуту-дун-дснй малин тохм ясурулгнй кблмшт онгн татуггар бг-лгн болджана, тер учрар ма-лас авгдлг шим-шүүсн ода чи-гн йир багь. 1957 джилн де-кабрин 1-шин күртл саалин нег үкрс дундлад 1033 кило-грамм үсн авгдл, бндлгд та-ка болгнас зуг 77 бндгн ав-гдл, хбн болгнас 5-д кило-грамм ноосн кирггджд авгдл. 1957 джилн 11 сарин эргд тангъчар үс сааджд авлгн саалин үкр болгнас зуг 123 килограмм үсн немджд авгдл, Приютненск болн Целинн рай-один болн Элст балгсна кол-хозмудар болхла үс сааджд авлгн 1956 джилн дунц-улхлй, 1957 джил нам багьрджд. Элст балгсна болн Приютне-нск болн Целинн райодин гар-дчнр, амн болгна тоод мах, үс болн тос гарггджд авлгн дегд икар элвдждүлхнн туск партин дуудврн партийн ке-вәр медчхасмн уга гиджд энү-нй ашлвр кедж болхмн.

Кесг колхозмуд болн сов-хозмуд ода чигн багь ноос кирггджд авчхана. Тимм сов-хозмуд болн колхозмуд бол-лжд „Буратинский“, „Запад-ный“, „Кировский“, 108-ч но-мертй совхозмуд, балгсна ши-дрк „Страна Советов“, „Побе-да“ колхозмуд, Приютненск района Кировин нертй болн „Дружба“ гидг колхозмуд, Сарпинск района „40 лет Ок-тября“, „Путь Ленина“ болн Ильичин нертй колхозмуд тоолгдджана.

Му биш ашмудта болчхасн, нүүрт йовгч райод, эдл-ахус, мал бсклчнрин нүүрт йовачнр тангъчд бйацхәнй. Западн болн Яшалтинск райодин кол-хозмуд болн совхозмуд, госу-дарствд орулдж бгх малин шим-шүүсн цугтнй күцгдл, збвәр ик мах, үс, бндл зура-ггасн даулджд бгчхäv. Амн болгна тоод мах, үс болн тос гарггджд авлггар ббрхн джилмүдин эргд СИА-г кү-цгхнн гисн партин дуудврт эн райодин партийн организац кергар хәрү бгчхаджәнй.

Сән эдл-ахус хурггх зун хбн болгнас 100—115 хургг авчхäv. „Черноземельский“, „Сарпа“, Чалаевин нертй, 383-ч номертй болн 105-ч номертй совхозмуд тимм үзмдждтй. „Чер-ноземельский“, „Сарпа“, 107-ч номертй совхозмуд хбн бол-гнас дундлад 6,1—7,5 кило-грамм ноос кирггджд авчхäv. Балгси шидрк Ленинй нертй болн Сталинй нертй колхоз-

муд, Яшалтинск района Киро-вин нертй колхоз болн Сарпи-нск района „Гигант“ колхоз хбн болгнас 5,3—5,9 килограмм ноос кирггджд авчхäv.

Мал бсклчнрин нүүрт йова-чнр тангъчд олт бйацхәнй. Балгсна, Сталинй нертй кол-хозин ах хбч Социалисти-ческ Куч-кблснй Герой үр По-пенко хурггх зун хбнйс 140 хургг авч менд хадггль. Ах хбччнр Шафоростов, Ахметов, Кривкин, Кийко, Цибулевский болн нань чигн хбччнр зун хбн болгнас 126—137 хургг авч-хаджд, менд хадггльцхäv. Ах хбччнр Муравейников, Рвачев хбн болгнас 7,5—8,6 кило-грамм ноос кирггджд авчхäv. Саальч Раиса Яцкая саалин үкр болгнас 2920 килограмм үс, Мария Ковалева 2850 ки-лограмм үс сааджд авчхäv. Кесг саальчнр үкр болгнас 2500 килограмм үс сааджд авчхäv. Гахачнр Пальгина, Васвинс-кая, Корниленко, Петрунько кичгдл гаха болгнас 18—20 кичг авчхäv. Шовуч Агафья Камчатная 11 сарин эргд бнд-лгдл така болгнас 134 бндл авл.

Мана эдл-ахуст улм ик кү-цән-гъгүс тастаггар кблджд чадх аргь бйахнй эн келгдсн үзм-дждс медгдджәнй.

Газр мууггар эдлгн бас нег ик дуту-дунд болджана. Тангъчин колхозмуд 1957 джил эдлгдлг зун гектар газр болгна тоод 3,03 центнер ноос, 7,6 центнер мах, 13,2 центнер үс, совхозмуд болхла 1,17 центнер ноос, 3,23 цент-нер мах, 47 бндл бгв. Эдлг-длг зун гектар газр болгна тоод малин шим-шүүс баггар бгчхән колхозмудин нег зааджд докладчик келл. Терү-нлйрн дунцүлдж Западн рай-она „Ленинец“ болн „Пролет-арская победа“ колхозмуд эдлгдлг 100 гектар газр бол-гна тоод 19—21 центнер мах, 64—70 центнер үс бгсәр үлгүр авч келл.

Совхозмудин кблмш халджд шиндлжд келхлйрн үр Жез-лов, совхозмудин бгдг продук-цин уннй одачнн ббднй тус-кар келл. Кермрджән Хальмг тангъчин 17 совхоз 20 сай арслнйга ору бгсн болхла, 15 совхоз 16 сай арслнйга гару-та болсмн. Совхозмудин кбл-мшт бйах тодрха дуту-дун-дсин болн тедниг гару уга-ггар кблгдлг хаалгннй зааджд докладчик келл.

Хальмг тангъчин селән эдл-ахун эрки чинртй халх—хб бсклгнй тускар докладт икар келгдджәнй.

Увләр болн хаврин түрүн эрт хбд хурггүлүлгн—ноос кирггджд авлггиг икдүлджән-й, бат сән хурггд авхиг тет-кхмн, хурггдин уклиг збварт багьружмн. Болл зәрм эдл-ахучнр, зоотехникүд болн ветеринарн кблчнр эн эрки чинртй тбриг учртан авчхаш. Увләр болн хаврин түрүн эрт хбд хурггүлүлхнн тблад 170 минггн хбннй кбг тав-гдл, эннй цуг хурггх хб-дин 24 процентнй болджа-на. Элст балгсна, Западн, Приозерн райодин колхозму-дар болн совхозмудар кбг

тавлгнй болзгиг нег үлү ударулцхäv. Олна мал бскл-гнд болн терунй шим-шүүс икдүлхд малин хот-хол ик чинртй. 1957 джил тангъчин колхозмуд, МТС болн сов-хозмуд 1128 минггн гектар бсв хадцхäv, 215 минггн гек-тар газрт солол скирдлв. Болл, олна малд бсв белдлгг зү-ра күпгдсн уга, малин хот-хоолар совхозмуд 84 пр-нт, колхозмуд—60 процент, тетк-гдджәнй. Приютненск, Западн, Яшалтинск, Сарпинск райодин болн Элст балгсна колхоз-муд дегд баггар бсв белдц-хäv, теднй малмуднй 50—59 процент теткдджәнй. Кошар тосхлгнй зура тангъчар күцгдлгд болвчн тангъчин хбд кошарар күцг теткдгд-жәнй. Зәрм эдл-ахусар малин хашас болн хбччнрин гермүд тосхлгн дегд хашнгар кедл, малин увлзнгүр бсв баггар збдцхäv. Иим йовдл, үлгүрнй Элст балгсна, Приютненск болн Целинн райодин колхоз-мудар гарцхäv.

Мал увлзүлдж гарггль залгълдата тбрмүдәр докла-чик келл.

1957 джил хаврин тбнй кблмш, 1956 джилн дорхнй збвәр сәнйәр кедлв. Увлн культур тарлгнй зура 102 процент, зябь хагългнй—105 процент күцгдсн. Болл, пар хагългнй даалгвр зуг 47 процент күцгдл, совхоз-мудар болхла—20 процент күцгдл. Хаврин таранд бел-длгн мууггар кедлжд йовна: таранй эки күртдхлш, бйасн экнй ода чигн цеврлгдлг уга. МТС-р болн совхозмудар трактор яслгнй кварталн зура зуг 88,7 процент күцг-дл. Техник яслггар Приют-ненск, Троицк, Садовск МТС-с, Сарпинск МЖС, „Ергенин-ский“, „Полынный“ болл 4-ч номертй совхозмуд нег үлү ард үлдж йовчхана.

Промышленностин бөөдлин тускар болн терунй цаарандк бслтин тускар үр Жезлов келл. Хальмг тангъчд загь-сна, бйрн газрин болн коо-перативн промышленностин бйәнй. 11 сарин эргд про-мышленн продукц кеджд гар-ггльгнй зура 106,7 процент күцгдл. 27 предприятияс 21 предприяг даалгврн кү-цгджд чадцхäv. Тангъчин промышленн цуг продукцин ик зуугннй загьсна промыш-ленност бгнй. Тангъчин бйрн газрин промышлен-ностин 11 сара зура 77 процент күцгдл. Хальмг тангъчин хот-хоолин про-мышленност 11 сара зура-гн бс болзгасн урд.

Прикаспийск загьсна ко-бинат болн загьс бйрлгнй моторн станц даалгврн кү-цгдсн уга. Райпромкомбинатс продукц гарггльгиг, нег үлү бйрн газрин тосхлтин мате-риал гарггльгиг ассорти-ментәрнй зүсн болгнарнй кү-цгджд чадчхасн уга.

Ода Хальмг тангъчин олт-амтнй эдл-ахун цаарандк дел-гртнн зуран дилгджд ке-гдджәнй. Тангъчин газрин аггуд нефтин, газин, антра-цитин кбрнй илджлв. Газрин

негдн сеглэтр Н. И. ЖЕЗЛОВИН докладас

Обр-икар олзлгын, промышленн предприятийсиг электрофицировать келгын машигъар едниг агслгын, бээрн газрин тосхлтин материал боли эдлш гаргылгана предприятис цаарандн оргдуллгын болн икуллгын халагддхана. Правилгын капиталын тосхлтд 4 сар арслн мбннг гаргъдждгд тангъчд ик гидг бннг ан кургв. 11 сарин ргцд тосхлтин кбдлмшин зуа зуг 82,6 процент кудгдв. Ставрополькрайстройтрестин 4-ч номертэ тосхлтин управень эвранны зурагъан зуг 10,7 процент кудгдв. Зурагъар 7 школ тосхлдхас зуг егхн школ тосхлдв, балгсна юликлиник, гостиниц, Советин Гер ясдж шинэс келгын, ипограф, зуна кинотеатр, балгсна усна станц тосхлгын кудгдсн уга. Амтн баалт ермудин тосхлтд халагдсн бннг 77 процент эдлгдв. Шин джилд тангъчин олимптнэ эдл-ахун капиталын тосхлтд 280 - шаху арслн бннг бгдсн баана. Тосхлтин кбдлмшин ик гидг зураг ик агъар кудгхн тблэ ергтэ тоотинь цугтагыннь тех збтвдн.

Докладт, партийн-бурдэмжин кбдлмшин тбрмудин тускар икар келгддхана. Тангъчин парторганизацин оргбюро, КПСС-н балгсна олтн райодин комитетс бээрн елн улс заагас гардгч кадр-уд сургългъар, тедниг гардгч кбдлмшт ббдлүлгъар муш кбдлмш кецхав. Болв совхозмудар, МТС-р, МЖС-р бээрн келн улсин кадрмуд ббдлмшт ббдлүлгын ола суртл багъар келдв. Бээрн келн улсин кадрмудиг збргтевар кбдлмшт ббдлүлгын, днэ идейн-политическ кем-ижгын ббдлүлгын—мана ркн тбр болджана.

Тооцана-сунгъврин партийн конференцин ашмуинь диглхлрн ур Жезлов, коммунистрин шуугъд-цалгъад келсн сүв-селвсар ерг-тбрмуд диглдж, эдниг куцалгнэ тускар келв.

КПСС-н ЦК-н декабрьск пленумин шийдвмудас гарчах, профсоюзн организацнн тбргудин тускар докладчик келв. Профсоюзн организацнн техни-ин аамшг уган, куч-кблс харгнэ халхд, куч-кблсчрн бблснэ туск тбрмуд хагъл-гнд, теднэ збв харслгнэ алху алагдсн советск йосна авкв лавр куцхдн партийн организацн дбн-тусан кургх бвтэ. Социалистическ дбрдлэ арслн профсоюзн организацнн шунлтинь эркн ббд-лэ керттэ.

Партийн организацн, эдл-хун болн культурн тосхлтд, вранны зергландан 10 ми-нг гар багъчуд негдүлджэх комсомольск организацн ик илг дбн-тусан кургнэ. Хб сургълулх цагт сакманши-удин кбдлмшт 4 мингъ гар, б киргългнр 2 мингън багъ-аста патриотнр, малин хот едлгдн—5 мингън кун рлв. Комсомольчрн болн агъчудин кучн-чидлар 157 мингън тонн бвсн белгдв,

93 мингън тонн солом, 71 мингън тонн силос белгдв, дулан 98 хаша болн 62 кошар-муд комсомольчрнн кучн-чидлар тосхлдв. Малин халхд шишлн кбдлхд эн джилд 800 багъчуд, кбвуд-куукд йовулгдв. Тангъчд комсо-мольск-багъчудин хббчрнн 235 бригад бурдгдв, хбн ма-лин бслтиг цаарандан ббд-лүлхн тблэ уурмуд Колес-никовин болн Головченкон (Приютненск районс), Бок-таевин болн Чернухина (Це-линн районс), Баймухановин (Юстинск районс) бригадс шунлтта саянар ноолддх йов-цхана.

Балгс болн поселкс ясдж саяхруллгнд комсомольчр болн багъчуд шунлтта саянар орлдж йовна. Багъчудин кучн-чидлар 110 мингън мо-дн суулгдв. ВЛКСМ-н ЦК-н VIII-ч Пленумин шийдвмуд-лэ залгддх пионерск дру-жинсин болн школмудин ком-сомольск организацнн кбдл-мш темдгтагъар ббдлдж яср-джана.

Тангъчин комсомольск ор-ганизацин уулдврн дуту-дун-дин тускар болн комсомольск организацнн дотр-дундин кбдл-мшин тускар докладчик келв.

Сул цагин эргцд тангъчин куч-кблсчрн заагт геган-гер-лин—политическ кбдлмш зб-вар ясрв. Алдр Октябрьн 40-ч джилин ббнин сан бдр келд-нэ ашд, СССР-н Деел Совет-тин ббнин сессин материал-муд, эн сессийд келсн Н. С. Хрущевин доклад, Деклараци болн тбвкнун баалгнэ Мани-фест олна хургудар тавдж кур-куундвр келгын—куч-кблсчрн заагт кбдлмшин болн политическ бргмдж гаргъв. Эн тууджлгч документсиг 2000 агитатермуд цаялгъдж бгчана, элнэс 1800 кунь мал-чнр заагт кбдлджана.

Целинн района, „Западный“ совхозин парторганизацн агит-коллектив гардлгъар сан дам-шлт хоршав. Эн совхозд 29 агитатор баана, эднэс 13 аги-таторн производствд бийсн кбдлджхана. Агитатермуд уурмуд Динченко, Денекина, Шекерова, эвранны узмджтэ кбдлмшарн олтн улгур болдж йовна. Совхозин 1-ч ферм, му баадласн кбдлмшин тбрун нурт гарч ббдлгнн эн аги-татормудин илчлнь бас орс-мн. Иим агитколлективс цуг райодар баацхана.

Геган-герлин болн полити-ческ кбдлмшт баах збвар дуту-дундин тускар, политиче-ск кбдлмшиг ясдж ббдлү-лгъар келдх тбрмудин тускар политическ болн научн медрл тархалгъар баадг обществнн уулдврн ясдж саярулхн тус-кар, коммунистрин болн комсомольчрнн политическ сургълулх шуудж халадж-хн тускар докладчик келв. Халымг тангъчд тангъчин хойр газет, райодин долан газет гарна, халымг болн орс келар радиогъар келлгн бурдгдв, халымг дектр гаргъл-гн бурдгдв, Халымг бичач-нрин ницан бурдгдв. „Совет-ск Халымг“ болн „Халымг уун“ газетсин дуту-дундсн—хббч-

нрин, загъсчрнн, механизатор-мудин, колхозникудин тбрун нуурин дамшлтсиг татугъар бичдх барлгнн, куч-кблснэ ашинь ббдлүлхн болн гаргъ-сн эдл-уушин унинь багърул-хн тблэ ноолда сулар келгн болджана. Халымг тангъч болн Карачаево-Черкесск об-ласть хоорнд келдсн дбрдлэ-нэ йовудин тускар газетс би-чдх узулцхаш, агитаторму-дин болн пропагандистрин дамшлтсин тускар материал багъар барлна.

Тангъчин эрдм-билгин кб-длчрнн хург, мана бичачнр, артистнр, зурачнр селанэ куч-кблсчрнн кергин тускар ода бийн багъар меддиг узулв. Бичачнр райод, колхозмуд, совхозмуд ордж ховрар йовц-хана. Эрдм-билгин кбдлчн-рин тбрн—олн-амтнлэ залгъ-лда батруллгн, эвранны иде-йн-политическ кемдж агъан дангын ббдлүлгн, маркси-стск-ленинск теорийг гуунар меддх даслгн болджана. Тангъчин бмн зогсдхэ тбр-мудиг диивртгъар хагъл-гнн—тангъчин куцгч коми-тетин, энунэ отделмудин бо-ли бээрн газрин Советмудин тодрха ил кбдлмшлэ залгъл-дата болдг. Эдн халымг улс тосдж авлгъар болн баарш-лүлдж, кбдлмшт орулгъар, бээрн селэс ясдж, саярулгъ-ар, амтн баадг гермуд тосх-лгъар збвар кбдлмш кецхав. Болв тангъчин куцгч коми-тет болн энунэ отдел ода бийн татугъар кбдлджана. Тангъчин куцгч комитет, тбрмуд белдлгын адгмта-гъар белддж, зярм тбрмуд куундлгн йосни тблэ келд-нэ. Улгурнь, сентябрь сарин нег шин алднд школмудар сургълулхн тбрун бдрмудин туск тбр белгдлэ, эн тбриг куундлгн болхла октябрь са-рд келдв.

Тангъчин куцгч комите-тин ахлач ур Утнасунов, энунэ дарукс, эдн тал келдсн шуувр-шалгъврас чик аш кеж тангъчин куцгч коми-тетд болн энунэ отделмудт диг-дара бурдлгъар эркн кергтэ кбдлмш келсн уга.

Кбдлмшин тиим му авц-бар-цин ашд келсн райодин куцгч комитетсэр сессийс болн хур-гуд цагтан келдхш, авгдсн шийдвмудан болн сунгъга-чрнн даалгъврмуд ягдгъч куцгддхашинь шуудж хала-хш. Тангъчин Советин келс депутатнр эвранны сунгъга-чрнн бмн тооцагъан бгцх-аш. Тангъчин куцгч коми-тетин зярм отделмуд болн управеньс чик гардвр уга болад, эвранны даалгъврнн тускар санл уга, шунлт болн селвар угагъар, эднэ медрт баадг организацнн сулар гар-дна.

Тангъчин олтн-амтнэ эрдм-сургълулхн баадл келхлрн халымгин школмудар 19 минг-гн сургълулчнр сурчана гидж докладчик темдгв. 83 негдгч класс бурдгдв, халымг келн улсин бичкдудиг эврэ келарнь сургълхн тблэ хал-ымг келар сургълулхн дектрмуд гаргъдв. Правительство ший-дврар келнэ, ури Угин-билгин

болн тууджин научн-исследо-вательск институт, багшнрин медрл ббдлүлгнэ институт, Черкесск педучилищд халымг отделень болн Ставропольск пединститутд халымг келнэ болн литературин факультет шинэс бурдгдв. Тангъчин школмуд нег сай гар арслн мбннгнэ сургълулхн дектр, зер-зи, халадж сурлгнэ зургуд болн приборс авцхав.

Болв тангъчин школмудар сургълулхн болн сургълмжин кбдлмш татгар келддх йовна. Элст балгсна, Каспийск, Юс-тинск болн Приозерн райодин школмудар збвар олтн сургъл-улчнр сургълулхн муугъар сур-джацхана, орс кел, туудж бо-лн эсвин то заалгн келсн школмудар научн болн идейн-теоретическ утхин дора) кемджанд келднэ. 22 школму-дар политехническ сургълулхн тблэ мастерской болн сургъл-улхн кабинетс уга. Зярм школ-мудар сургълулчнрин диг-да-ран сул баана.

Олтн-амтнэ сургълулхн танг-гъчин отдел, районос, партийн балгсна болн райодин коми-тетс, райодин куцгч комите-тс, школмудин баадлинь меддх олтн-амтнэ сургълулхн кбдлч-нрин бмн зогсдхэ тбрмуд куцалгынг теткх збвтэ.

Тангъчд ода культурин 15 Гер, 72 клуб, района болн селан газрин 80 библиотек, балгсна болн райодин 12 ки-нотеатр, кино узулгнэ ши-шлн 28 Гер болн йовдж узу-ллгнэ 26 кино баана. Танг-гъчин культурин управленэ, эргад йовдг клуб эклдж кбдл-джана. Культурин учреждень-син кучн-чидлар 700 концерт, 100 гар спектакль тавгдв, эргад йовдг клуб гурв дакдж Хар газрт баах малин баар ордж йовцхав. Яшалтинск болн Западн райодин культурин учрежденьс наадксар болхла, саянар кбдлцхана.

Болв культурин учреждень-син уулдвр куч-кблсчрнн некрвас ода бийн улддж йовна. Малд кбдлг улс заа-гт келдх геган-герлин кбдл-мш нег улү муугъар тавгдсн баана. Профсоюзмудин, кино узулгнэ шишлн 46 Гер-мудэс 22 Герн кбдлджаш. Ду-биигын ансамбльд эркн кергтэ баадл ода бийн бур-дгдлгд уга. Тангъчин куцгч комитет болн тангъчин куль-турин управленэ толгъач ур Эрдниев культурин учреж-денысиг сулар гардцхана, баа-рн газрмудар багъар олцха-на, культурин района отдел-мудт тодрха дбн-тусан кург-цхаш.

Гуулганэ организацнн, эрул-менд харлгнэ органсин болн машин, кблгн-кучнэ уулдврн, хаалгын болн зал-гълдана эдл-ахун баадлгн тодрхагъар шиндлдж келад, эднэ уулдврлэ залгълдата тбр-мудин болн куч-кблсчрнн некрвинь харулхн тускар келв.

Куч-кблсчрнн баадл-джир-гын некрв хангъахин туск-ик гидг килмдж—гуулганэ халхин кбдлчнр гаргъх збв-тэ. Хулд-гуулганэ джилэ зу-ра болзгасн урд куцгдв

Болв гуулганэ организацнн уулдврт келс дуту-дунд баа-нэ. Малчнр заагур йовдж эд-тавр гуулгнэ керг йил-гнэ муугъар бурдгдсн баа-нэ, комиссиян гуулган, дектр хулдлгн дедт татугъар келд-нэ. Тангъчин потребсоюз 3-ч кварталд халагдсн эд-тавр болн хот-ургъмлин тосиг, сельд-загъсиг, махорк-тамкиг, лампин тосиг болн эдиг куц-цднэ авч-чадсн уга. Гуулганэ организацнн гардачнр уур-муд Сидоренко болн Бютци-нов олтн-амтиг хот-хоолар болн эв-таврар тетклгъар татугъар кбдлцхана. Гуулганэ органи-зацнр баах мбннгнэ дутгла болн хулха-мекин хаалгъар гардг гарусла эвцдж болш уга.

Гуулганэ организацнн гар-дачнр гуулганэ шин гермуд тосхлгъар, ода баахинь ясл-гъар темдгтэ кбдлмш кец-хаш. Элст балгсна гуулганэ отдел наамно бъектс тосх-касн негиг чигн тосхсн уга.

Гуулганэ кбдлчнрин медр-линнь ббдлүлдж, гуулганэ кергиг шунлтта кевар ясдж саярулх кергтэ.

Куч-кблсчрнн эрул-менд харлгнэ кбдлмш келхлрн, эрул-менд харлгнэ учреж-деныс делгрүлхн болн олтн-зусн гем хблгнэ кбдлмш кехин тблэ эн джилд 16 сай арслн мбннгн, йисн автома-шин бгдв, эрул-менд харл-гнэ келсн зер-зи зббдж авгдв гидж докладчик заав. Ода тангъчд 42 больниц, 8 амбу-латор, 140 фельдшерск пункт, цевр-цеерин 11 эпидемстанцс баана, эн учрежденьсар 600 шаху кбдлчнр церглджана.

Болв тангъчин эрул-менд харлгнэ отдел, энунэ тол-гъач ур Лиджиев куч-кблсч-рин эрул-менд харлгнла зал-гълдата тбрмудиг уданар, збв-тэ шунлт угагъар хагълна. Эн кергт батлгдсн збвар мб-ннгн эн джилд олзлгдсн уга, эмчнр кбдлмшасн гарцхадг йовдл олар гарна, куч-кбл-счнрт эмчин дбн-тус кургг-гын татугъар бурдгдсн баана. Тангъчин эрул-менд харл-гнэ отдел болн энунэ баарн газрин органс, эрул-менд хар-лгнэ кбдлчнриг куч-кбл-счрнн эрул-менд харлгнн, эмнлгнэ учрежденьсин кбдл-мшин культур ббдлүлгнн агсцхаш збвтэ.

Товчлгч угдэн ур Жезлов илгдх келв.

Халымг тангъчин 18-ч пар-тийн конференцин делегатнр, мана тангъчин экономкиг болн культурн тбргар ток-талгъар болн цаарандн дел-грүлгъар темдлгдсн тбрмуд диивртгъар куцгхд саалтг болджах дуту-дундсиг эвранны угдэн илдж келцхаш.

Тангъчин партийн органи-зацн Советск Халымгин куч-кблсчрнн цуг кучн-чидлиг мана орн-нутгт коммунизм тосхлгнэ тбрмуд куцалгнн агсдх чадх гидж тана нерн деерас мана партин Цент-ралн Комитетиг, КПСС-н крайнн комитетиг кткулдж келхиг збвштн,